

RUSÇANIN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Zulfiya ŞAHİN¹

ÖZET

Bu makalenin amacı, Rus dilinin tarihi süreçte yabancı dil olarak öğretimi üzerine yapılan çalışmaları ve faaliyetleri araştırmak, gelişim sürecindeki önemli noktaları belirlemek ve günümüzde özgün bir disipline dönmüş Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi alanının doğuşundan günümüze kadar izini sürmektir. Belirtilen amaçlara ulaşmak için Rus dilinin bilinen tarihinden günümüze kadar yabancı dil olarak öğretimi ve öğrenimi üzerine yapılan çalışmalar ve yöntemler, filologlar ve eserleri araştırılmıştır. Ulaşılan kaynaklara dayanılarak, tarihte Rus dilinin yabancılar için öğretimi alanının gelişimi, özgün disiplin oluşumundan öncesi ve sonrası olarak iki döneme ayrılarak incelenmiştir. Her döneme ait özgün eserler, yöntemler ve kuramlar tespit edilerek, Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi alanının gelişimi bir bütün olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Öğretim-Öğrenim Faaliyetler, Rusça yabancı Dil Olarak, Dilbiliminin Tarihi Gelişimi.

Şahin, Zulfiya. "Rusçanın Yabancı Dil Olarak Öğretiminin Tarihi Gelişimi". *idil* 3.12 (2014): 13-36.

Şahin, Z. (2014). Rusçanın Yabancı Dil Olarak Öğretiminin Tarihi Gelişimi. *idil*, 3 (12), s.13-36.

¹ Öğr. Görevlisi, Dr. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, aluzank(at)gmail.com

THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF TEACHING RUSSIAN LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE

ABSTRACT

The purpose of this research is to explicate teaching of Russian as a foreign language throughout history: to identify the main achievements of the field, to determine methods and materials used in this area, to trace the developing process from the very beginning till present days, when teaching Russian language as a foreign language became a separate specific discipline. To achieve the set purposes mentioned above the known nowadays studies on the field of teaching and learning Russian as a foreign language were investigated. Basing on obtained sources, the history of teaching Russian language as a foreign language was divided into two periods: before and after becoming separate discipline. In the article not only the main features, such as theories, methods, sources of each period were studied, but also history of teaching Russian language as a foreign language was evaluated as a unified process.

Keywords: Teaching-Learning activities, Russian as a Foreign Language, Historical linguistic process.

Giriş

Kiev Rusya'sının oluşumundan ve Rusya'nın uluslararası alanda bağımsız bir ülke olarak belirmesinden kısa bir süre sonra Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi gündeme gelmiştir. Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi alanı bir bilim dalı niteliğini 20 yy. başlarında kazanmasına karşın bu alandaki ilk çalışmalar yukarıda da belirtildiği gibi 10. yüzyıla dayanmaktadır. Bu nedenle bu alanın tarihi, Rus filologlar ve dilbilimciler tarafından 20. yy öncesi ve sonrası olarak iki döneme ayrılmaktadır.

1. 20. Yüzyıl Öncesinde Rusçanın Yabancı Dil Olarak Öğretimi

Rusçanın yabancı dil olarak öğretimine ilişkin günümüze kadar ulaşmış 20. yy öncesine ait kaynaklar daha çok Avrupa bölgesini temsil eden belgelerden oluşmaktadır. Avrupa'da yapılan Rusça öğretiminin iki farklı bölgesel yaklaşımdan ibaret olduğunu söylemek mümkündür.

Rusya'nın, Avrupa'nın Ortodoks olan Güney Doğusuyla aynı dini ve sosyokültürel özü paylaşıırken, Batı Avrupa'yla bu özlerin farklı oluşu, doğal olarak Rusçanın öğretiminde izlenen yaklaşımları da etkilemiştir. Rusya'nın 18.yüzyıla kadar resmi ve yazılı dilinin Doğu Avrupa'yla neredeyse aynı olan Kilise Slavcası olması nedeniyle, Rusçanın yabancı dil olarak gelişmesinin ve öğretiminin yaygınlaşması da mümkün olmamıştır. Ancak 18.yüzyılda Rusya'nın sivil abeceye geçişiyle beraber Çağdaş Rusçanın özlü ve hızlı gelişiminin ve böylece Slavcadan uzaklaşmasının, bölgede Rusçanın yabancı dil olarak öğretim sürecini başlatmış olduğunu söylemek mümkündür. 18.yüzyıla kadar her ne kadar konuşulan Rusça resmi Kilise Slavcasından farklılık gösterse de, Kilise Slavcasının eğitimi dini okullarda ana dil eğitimi olarak verilmekteydi.

Rusçanın yabancı dil olarak öğretiminin ilk olarak Batı Avrupa'da başladığını söylemek mümkündür. 12-17.yüzyıla kadar Batı Avrupa'da Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi, daha çok bireysel nitelik taşıyordu. Rusça öğrenenlerin çoğu ya devlet adamları ya da tüccar sınıfının temsilcilerinden oluşmaktaydı. Bu dönemde Rusça daha çok doğal ortamda direkt yöntemle öğretilmekteydi. 17.yüzyılda Batı Avrupa'da Rusçanın yabancı dil olarak öğretiminin ilk kuramsal çalışmaları yapılmaya başlamıştır. Burada ilgi çekici olan, bu çalışmalardan bazılarının 18. yüzyılda gerçekleşecek dil reformlarının öncesinde yapılmış olmasıdır. Böylelikle Rusça dilbilgisi alanındaki ilk çalışmaların karşılaştırmalı dilbilimi açısından yapıldığını söylemek mümkündür (Dil reformları öncesinde hazırlanan Rusça dilbilgisi kitapları resmi dil olan Kilise Slavcasının dilbilgisi kitaplarıydı. Özlü Rusçanın ilk dilbilgisi kitapları ancak 18.yüzyılda yayınlanmaya

başlamıştır). Yapılan bu ilk kuramsal denemelerin sonucunda aşağıdaki eserler ortaya çıkmıştır:

1586 yılında Fransa Kraliyet Sarayının matbaasından Andre Thevet (1516-1590) derlemesiyle çıkan "Dictionnaire Muscovite" adlı, sözlük-konuşma kılavuzu tarzındaki kitabın yazarının kaptan Jean Sovage'in (?) olduğu tahmin edilmektedir. Bu çalışmanın Jean Sovage'in 16.yy. sonlarında Kuzey Rusya'ya Soğuk Deniz üzerinden yaptığı seyahat sırasında yazıldığı düşünülmektedir. Fransızca-Rusça olarak hazırlanan bu sözlükte, sözcüklerin anlamlarının yanı sıra sesletimleri üzerinde de durulmuştur. Ancak uzmanlar tarafından sözlüğün çok sayıda yanlışlık içerdiği belirtilmektedir (Larin, 2002: 54).

1594-1598 yılları arasında İngiltere'den Rusya'ya Çar Fedor'un (1557-1598) özel doktoru olmak için Mark Ridly (1560-1624) görevlendirilir. Doktorluğun yanı sıra dillere de ilgi duyan Ridly "A Dictionary of the vulgar Russian tongue" adlı altı bin sözcüklü bir İngilizce-Rusça sözlük düzenlemiştir. Bu, yazılış tarihi tam olarak bilinmeyen el yazması çalışmanın üç kopyası günümüze kadar ulaşmıştır (Mirskiy, 2005: 10).

Günümüze ulaşan ilklerden bir diğeri 1607 yılında Alman Tonnie Fenne (1586-1627) tarafından hazırlanan el yazması "Low German manual of spoken Russian"dır. Bu eser yabancı dil açısından Rusça dilbilgisinin değerlendirmesini yapan ilk çalışmalardandır (Kareva, 2012: 98).

1840 yılında Oxford kütüphanesinde 1619 tarihli İngiliz pastor Richard James'e (1582-1638) ait Günlük-Sözlük tarzında bir çalışma bulunmuştur. Bu beş defterden oluşan çalışma, iki dilli Rusça-İngilizce sözlüğün bir diğer örneğidir. Günümüzde kayıp olarak bilinen bu çalışmada sözlüğün yanı sıra Rusya ile ilgili çok sayıda not ve beş Rus şarkının sözleri de bulunmaktaydı (Miloslavskaya, 2012: 175).

1629 yılında Çarın resmi tercümanı Heinrich Newenburgk, el yazması "Das deutsch-russische Sprachbuch" adlı Rusça dilbilgisi kitabını yazmıştır (Miloslavskaya, 2012: 175).

İsviçre okullarında yabancılar tarafından verilen dil öğretiminin yasak olması nedeniyle bu görev Luteran Pastorlara verilmiştir. Luteran Pastorlar 1639 yılında yayınlanan "Alfabetum Rutenorum" adlı kitap yardımıyla Rusça öğretmeye başlamışlardır. Bu eser bir abece ve okuma kitabıdır (Miloslavskaya, 2012: 175).

Rusça dilbilgisini yabancı dil açısından değerlendiren diğer önemli çalışmalardan biri de Hırvat Juraj Križanić'in (1617/1619-1683) **“Граматично изказанје об руском езику”** adlı eseridir. Yazılış tarihi 1666 olarak kabul edilen bu eser, Slavların ortak kullanabilecekleri dil fikrini içermekteydi. Juraj Križanić eserinde, Rusçanın bağımsız bir ülkede gelişebildiğini, böylelikle saflığını kaybetmediğini, Slavların ortak kullanabilecekleri dilin, Rusçanın temelinde oluşturulması gerektiğini vurgulamıştır (Puškarev, 1984: 216).

18 yy. başlarında Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi yeni bir boyut kazanmıştır. Bu yeni safhanın oluşumunda Heinrich Wilhelm Ludolf'un (1655-1712) çalışmalarının katkısı oldukça büyüktür. 1696 yılında Oxford Üniversitesi matbaasında basılmış olan «Grammatica Russica» adlı bu kitap daha önce yazılmış kitaplardan farklı olarak Kilise Slavcasını değil öz Rusçayı dilbilgisi açısından değerlendiren bir eserdir. Ludolf, Smotritskiy'in Rusçanın ilk dilbilgisi kitabı olarak kabul edilen çalışmasını ayrıntılı olarak incelemiş, ancak Kilise Slavcası ve özgün Rusça arasında farklılıkların olduğunu vurgulayarak, kitabında Smotritskiy'in önerdiği Slavca dilbilgisi terimlerine yer vermemiştir. Örneğin Ludolf, Latince yazılmış eserinde Kilise Slavcasında bulunan ancak Rusçada olmayan *aorist* ve *imperfect*'e yer vermemiş; Rusçanın sesbilim, ses bütünleme gibi özelliklerini betimlememiş; Rusçada seslenme durumunun yalın durumla örtüştüğünü, ikili sayı kavramının yerine çoğul sayı kavramının kullanıldığını, sayı rakam grupların ikili sayı kavramından türediğini, Rusçada sadece üç zamanın bulunduğunu belirtmiş ve Rusçaya özgü daha birçok dilbilgisel özellikten söz etmiştir. Bu anlamda Ludolf'un Rusça dilbilgisi kitabının, 1740 yılında V. Y. Odadurov'un ve 1755 yılında V. M. Lomonosov'un çıkartacakları kitaptan ve Rusçanın özgün dilbilgisi kitapları arasında ilk kitaplar olarak kabul edilen pek çoğundan çok daha önce olduğunu söylemek mümkündür (Larin, 2002: 511).

Ancak Heinrich Wilhelm Ludolf'un Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi alanına katkısı yalnızca dilbilgisi kitabından ibaret değildir. Ludolf, 1698 yılında Halle'de bulunan Collegium Orietalis'te başlattığı derslerle, Rusçanın yabancı dil olarak öğretiminin bir anlamda merkezini kurmuştur. 1702 yılından itibaren düzenli olarak verilen bu dersler Rusçanın toplu öğretiminin ilk örneklerindendir. Collegium Orietalis'in kütüphanesinde bulunan Johann Werner Paus'un el yazması Rusça ders kitabı (1705-1706?), Heinrich Newenburgk'un “Das deutsch-russische Sprachbuch” adlı eseri (1629), Heinrich Wilhelm Ludolf'un “Grammatica Russica” adlı eseri (1696) gibi eserler Rusçaya ne kadar önem verildiğinin ve bu alana yaklaşımın ciddiyetinin bir diğer kanıtıdır (Miloslavskaya, 2011: 207).

18. yüzyılı, dil reformlarıyla birlikte Rus Dilbiliminin bir bilim dalı olarak gelişiminin başladığı tarih olarak belirlemek mümkündür. Dini okulların dışında,

tüm alanlarda Kilise Slavcasından tamamen vazgeçilerek, Çağdaş Rusçanın yeni laik kültürünün bir parçası olarak Rusça kullanımının hızlı gelişim dönemi başlamıştır. 18. yy, öz Rusçayı kuramsal temele oturtmanın ilk çabalarının ortaya çıktığı, edebi Rusçanın standartlarının ve sınırlarının çizildiği, dilbilgisi terimlerinin ve öğelerinin oluşturulduğu dönemdir. 1724 yılında I. Petro'nun fermanıyla kurulan İlimler Akademisi 1730 yılından itibaren Rus dili alanındaki eksiklikleri gidermek amacıyla yoğun çalışmalar başlatmıştır. Elbette tüm bunlarla beraber Rusçanın yabancı dil olarak öğretiminde de yeni bir dönem başlamıştır .

Dönemin bu alandaki önemli çalışmalarından birisi Johann Ernst Gluck'un (1652–1705) "Grammatik der russischen Sprache"sidir. Latince yazılan bu eser uzun yıllar unutulmuş olarak kalmıştır. Ancak 1980 yılında V. M. Jirov tarafından Moskova Tarih Müzesinde yeniden bulunan bu kitap Rusça dilbilgisi kitapları arasındaki önemli ve hak ettiği yerini almış oldu. 1703-1705 yılları arasında yazıldığı tahmin edilen bu kitap Rusya'ya gelen yabancılarla ve Gluck'un okullarında çalışan yabancı öğretmenlere yönelik yazılan bir eserdir. Günlük konuşmaların örneklerini içeren bu çalışmanın asıl amacı ders kitabı olmaktan öteydi. Latince, İbranice, Yunanca bilen, kısaca klasik dilbilimine hakim olan Gluck kendi eserinde bu bakışı yansıtmakla beraber Rusçayı daha anlaşılır kılmak ve özüne yaklaştırmak adına hep nötr sözcükleri ve terimleri kullanmayı tercih etmiştir (Kareva, 2012: 107).

Jean Sohier tarafından 1724 yılında hazırlanan "Grammaire et Méthode Russes et Française" adlı eser ne yazık ki hiçbir zaman yayınlanmamıştır. Sohier, 900 sayfalık bu çalışmasında Rusçanın yazılı dilinin kurallarını ve özelliklerini ayrıntılı olarak betimlemiştir. Günümüze kalan elyazması iki kopyası Fransa'da bulunmaktadır (Kareva, 2012: 107).

"Граматика рускаго і немецкаго языков" adlı eser, yurtdışında, Londra'da hazırlanan bir diğer Rusça dilbilgisi kitabıdır. Eser yazarı Rusya Elçiliğinin mensubu olan İ. Afanasyev, alandaki çalışmalarını 1725 yılında yürütmüştür. Harvard kütüphanesinde bulunan bu eser hiçbir zaman yayınlanmamıştır (Kareva, 2012: 106).

1730 yılında Sankt-Peterburg'ta "Grammaire Française et Russe en Langue moderne accompagnée d'un petit Dictionnaire pour la Facilité du Commerce - Грамматика французская и русская нынешняго языка сообщена съ малымъ Леѣкономъ ради удобства сообщества" adlı anonim bir eser yayınlanmıştır. Eserde Rusça dilbilgisi kuralları Fransızca açıklanmış, ad ve eylem çekimlerinin Fransızcaları verilmiştir. Bu eser, Rusça yabancı dil öğretimindeki yeni yöntem arayışlarının belki de ilk örneğidir: sekiz günlük Rusça öğretimi için tasarlanmış bu

eser, Rusçanın yabancı dil olarak öğretiminin hızlandırılmış yönteminin bir örneği olmuştur (Kareva, 2012: 105).

Gluck'un başlattığı çalışmaları, öğrencisi Johann Werner Paus (1670–1735) devam ettirmiş ancak yirmi yılı aşkın bir süre çalıştığı “Enweisung zur Erlernung der Slawonisch-Russischen Sprache zum Nutzen, sonderlich der deutschen Nation aufgezetzt” adlı eserini ne yazık ki yayınlamamıştır (Paus'un 1729 yılında İlimler Akademisine gönderdiği yayınlama talebi reddedilmiştir). Ayrıca hazırladığı Rusça-Almanca sözlüğü ve deyimler kitabı da maalesef yayınlanmamıştır (Kareva, 2012: 100).

1731 yılında Rusya İlimler Akademisinde gerçekleştirilen ortak çalışmanın sonucunda “Compendium Grammaticae Russicae oder Kurtze Einleitung zu der Russischen Sprache Denen Ausländern zum Besten ausgegeben” Almanca - Rusça Dilbilgisi kitabı hazırlanmıştır. El yazması olarak Rusya İlimler Akademisinin kütüphanesinde bulunan bu eser ancak 2002 yılında H. Keipetr tarafından deşifre edilmiş ve yayınlanmıştır. H. Keipetr el yazılarını çözümledikten sonra eserin M. Şvanvits, V. Y. Adodurov, İ. G. Yemelin, İ. D. Schumacher tarafından hazırlandığını saptamıştır. “Compendium Grammaticae Russicae” adlı eserin günümüze sadece 64 sayfası ulaşmış, geri kalan sayfalar hala bulunamamıştır. Ayrıca, H. Keipetr, V. Y. Adodurov'un (1709–1780) 1731 yılında yayınladığı “Anfangs-Grunde der Russischen Sprache” adlı eserinin “Compendium Grammaticae Russicae”den esinlenerek yazıldığını öne sürmüştür. Ancak bu konu tartışmaya açıktır (Kareva, 2012: 101-108).

1745 yılında Joachim Christoph Stahl, 32 sayfadan oluşan ve V. Y. Adodurov'un “Anfangs-Grunde der Russischen Sprache” eserinin kısaltılmış bir versiyonu olan “Rudimenta linguae Russicae” adlı eseri yazmıştır. Bu eser, Halle'de Frankeschen'nin kütüphanesinde bulunmaktadır (Kareva, 2012: 101-106).

1750 yılında ise, Michael Groening'in (1714–1778) “Россійская грамматика. Thet ar Grammatica Russica, Eller Grundelig Handledning Til Ryska Spraket” adlı eseri yayınlanmıştır. Kitap, V. Y. Adodurov'un kitabından esinlenerek İsveççe yazılan bir Rusça Dilbilgisi kitabıdır (Kareva, 2012: 101-103).

Böylelikle 18 yy. başlarında Rusçanın yabancı dil olarak öğretiminde kullanılacak eser yaratma çabalarının oldukça yoğun olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle M. Şvanvits, V. Y. Adodurov, İ. G. Yemelin, İ. D. Schumacher, İ. V. Paus, V. K. Trediakovskiy, J. E. Gluck gibi akademik çevirmenler olarak nitelendirilebileceğimiz bilim insanlarının bu alandaki eksiklikleri giderme konusunda katkıları büyüktür.

Bu bilgiler ışığında, 18.yüzyılın ilk yarısında Rusçanın yabancı dil olarak öğretimine yönelik hem Rusya’da hem yurt dışında eserlerin yazıldığını ve bu açıdan bir geleneğin oluşmaya başladığı söylenebilir. Eserlerin çoğu bireysel öğretime yönelik hazırlanmış olsa da, bazılarının toplu öğretime yönelik hazırlanmış olması Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi alanında yeni bir evrenin başladığının göstergesidir. Dilbilgisi betimleme geleneğinde Latince dilbilgisini takip eden Rusça dilbilgisi kitaplarının çok yönlü olduklarını da söylemek mümkündür. Aralarında sadece kuramsal bilgiler üzerinde duran kitapların yanı sıra uygulamaya yönelik hazırlanan eserlerin de bulunması, Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi alanının gelişmeye ve genişlemeye başladığının belirtisidir.

17-18. yüzyılda Avrupa’da hakim olan aydınlanma döneminin fikirleri, Rusya’nın 18. yüzyılda başlayan politik ve ekonomik güçlenmesiyle birlikte Rus kültürüne, tarihine ve edebiyatına karşı ilgiyi de dünya çapında kayda değer bir şekilde arttırmıştır. Öncesinde daha çok diplomatik çevrelerin ilgisi söz konusuken daha sonra bu ilgi daha geniş bir boyut kazanmıştır. Bundan sonra Rusçanın yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan kitaplar, dilsel içeriğinin yanı sıra, sosyokültürel bilgileri de içererek bu ilgiye yanıt vermek durumundaydı. Ayrıca kitaplar, 17. yüzyıla kadar Avrupa’da hâkim olan Rusya’nın vahşi ve cahil ülke imajını daha gerçekçi ve olumlu bilgilerle destekleyerek imaj değişikliğini yapma görevini de üstlenmişti. Rusya’nın dış görüntü değişikliğine Avrupa ile Rusya arasındaki akademik ve bilimsel bağlantıların, eğitim amaçlı Avrupa’ya giden çok sayıda Rus öğrencinin yanı sıra hem imaj değişikliğine hem de Rusçanın yabancı dil olarak yayılmasına yardımcı olan kişilerin (H. W. Ludolf’un Halle’deki kurslarında Pert Postnikov, İ. L. Frisch’in Berlin’deki okullarında Golovkin kardeşler, Göttingen Üniversitesinde ders veren M. M. Allopious vb.) olumlu yönde katkıları da kesinlikle büyüktü (Miloslavskaya, 2011: 243). Sankt-Peterburg İlimler Akademisinin daveti üzerine Rusya’ya gelen Avrupalı bilim insanları da ülkeyi bizzat gördükten sonra Rusya hakkında genellikle olumlu bir şekilde söz etmekteydi.

Rusçanın yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan kitaplarda Rusya’nın tarihi hakkında bilgi verme çabaları ilk olarak 18. yy. da belirmeye başlamıştır. Bunu, 18. yüzyılın ikinci yarısında, 1768 yılında yayınlanan ve herkes tarafından bilinen Jean-Baptiste Jude Charpentier’in (1740-1800) “Elemens de la langue russe” adlı eserinde görmek mümkündür. Dilbilgisi-çeviri yönteminin özelliklerini taşıyan bu eserde, Novgorod Presi Aleksandr Nevski (1220-1263) döneminden başlayarak Çar I. Pavel (1754-1801) dönemine kadar uzanan tarihi bilgiler sunulmuştur. Ancak Charpentier’in çalışmasında tarihi bilgiler sistematik nitelikte değildir. Rusya tarihinin önemli dönemleri Johann Heym’in “Russische Sprachlehre für Deutsche” (1794) adlı eserinde ve Dietrich August Wilhelm Tappe’in “Neue theoretisch-praktische Russische Sprachlehre für Deutsche” (1815) adlı eserinde ayrıntılı ve

sistemli bir şekilde verilmiştir. Tappe'nin eserinde dilbilgisi ve tarih alanlarının yanı sıra coğrafi ve etnik bilgilere de yer verilmiştir ve burada değinilen tarih bilgileri Kiev Knyazlar döneminden başlayarak I. Aleksandr dönemine kadar uzanmaktadır. İlginç olan, Tappe'nin kitabının yayınlandığı dönemde, N. M. Karamzin'in (1766-1826) "İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo" (1803-1826) ve N. A. Polevoy'un (1796-1846) "İstoriya russkogo naroda" (1829-1833) gibi Rusya'nın tarihine ilişkin ilk eserlerin tam olarak yayınlanmamış olmalarıdır. Bu nedenle Tappe'yi Rusya tarihini ilk kaleme alanlardan biri olarak değerlendirmek mümkündür. Tüm bunların yanı sıra "Neue theoretisch-praktische Russische Sprachlehre für Deutsche"da dilbilgisi ve araç-gerecin düzenlenme ve sunuluş şekliyle ve çeviriye ağırlık veren alıştırmalarıyla, eserin Dilbilgisi-Çeviri yöntemine oldukça yakın olduğu ve bu yöntemi kullanarak yazılan, önemli ilk eserlerden biri olduğu da söylenebilir (Miloslavskaya, 2011: 250-263).

19. yüzyılda Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi İoann Filipp Vegelin'in çalışmaları ile yeni bir boyut kazanmıştır. Vegelin Rusçanın yabancı dil olarak öğretimini ilk defa çok yönlü ve sistemli bir şekilde ele almış bir isimdir. Filolog ve çevirmen olan Vegelin, Rusça öğretimini bir bütün olarak ele alarak süreci 130 derse bölmüş, böylelikle süreci bir müfredata bağlayarak programlamıştır. Ayrıca, dersleri için konu belirlemiş ve söz varlığını bu bağlamda seçmiş olması, konularla ilgili uygulamaya yönelik diyalogları oluşturmuş olması da Vegelin'in getirdiği diğer yeniliklerdir ve bunlar, 1803 yılında yayınlanan "Noviye razgovori frantsuskiye i rossiyskiye, razdelennye na 130 urokov, dlya upotrebleniya yunuşestva i vseh naçinayuşih uçitsya sim yazıkam" adlı çalışmasında uygulamaya geçmiştir. İlk olarak Rusça ve Fransızca hazırlanan bu eser üç yıl sonra 1806 yılında Rusça ve Almanca olarak hazırlanıp yayınlanmıştır. Eserin farklı dillere çevrilmesi ve birkaç baskı görmüş olması da başarısının bir kanıtıdır. 19. yüzyılda Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi alanında yazılan eserlerin çoğu Vegelin'in ortaya koyduğu genel fikri izleyerek hazırlanmıştır. Böylelikle Vegelin 20. yüzyılda Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi alanında biçimlenip uygulanmaya başlanacak Dilbilgisi-Çeviri, Bilinçli-Karşılaştırmalı ve İletişim gibi yöntemlerin ilk tohumlarını atmıştır. (Batyuşina, 2006: 15-85)

18. yüzyılda kuruluş aşamasını gerçekleştiren, aydınlanmacı değerlerin savunucusu Batılı bir edebiyat kimliğiyle hızla gelişen Rus edebiyatı henüz uluslararası bir kimlik kazanamamışken 19. yüzyılda verdiği yapıtlarıyla hem ulusal hem de evrensel bir düzeye ulaşmıştır ve 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak dünya edebiyatında öncü konuma yükselmiştir. Dönemin beşeri bilimleri Rusya'da ayrı birer bilim dalı olarak gelişmeye fırsat bulamadıklarından düşünce ve anlatımlarını edebiyat aracılığıyla ifade etmişlerdir. Bu özellik, Rus Edebiyatı

felsefesinin fikir derinliğini ve varlık, bilgi, gerçek, adâlet, güzellik, doğruluk, akıl ve dil gibi özelliklerinin eserlere yansıtılmasına, tarihi deneyimlerinin değerlendirilmesine, kültürel göreceliliği oluşturmaya, dinsel inançları ve ibadetleri belirlemesine neden olur. Rus Edebiyatının yeni bir boyut kazanmasıyla beraber Rusçanın yabancı dil olarak öğretimine yönelik yazılan ders kitaplarında Rus edebiyatından örnekler yer verilmeye ya da açıklamalı okuma kitabı şeklinde yayımlar çıkarılmaya başlanmıştır. 1805 yılında Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi kapsamında, açıklamalarıyla beraber Rusya'daki 1185 yılının olaylarını anlatan "Slovo o polku İgoreve", 1804 yılında yine açıklamalarıyla beraber eski Rus şiirler kitabı "Drevneye russkiye stihotvoreniya" yayınlanmıştır (Miloslavskaya, 2011: 267).

1811 yılında Jacques Languen, yabancılar için Rusça dilbilgisi kitabı "Manuel de la langue Russe, a l'usage des etrangers" adlı eserinin yanında Rus Edebiyatının tarihini de hazırlamıştır. Fransızca yazılan bu kitap çok sayıda orijinal Rus edebiyatından örnekleri de içermektedir. Languen kitabının önsözünde şöyle bir yorumda bulunmuştur:

"Nitelikli bir şekilde Rusça öğrenmeyi hedefleyen yabancılar tarafından iyi Rusça Dilbilgisi kitabının eksikliği gitgide hissedilmektedir. Almanca bilenler için bu nitelikte kitaplar vardır, aralarında Tappe'nin kitabı net anlatımıyla ve pratik uygulamalarıyla öne çıkmaktadır. Ancak Almanca bilmeyenler için Rusça öğrenmeyi kolaylaştıran bir kitap henüz yoktur. Charpentier'in kitabı çok eskidi, Modre'in eseri ise Rusça bilmeyen biri tarafından yazıldığı için hedefine ulaşmamaktadır." (Miloslavskaya, 2011: 267)

Languen'in önsözü Rusçanın yabancı dil olarak öğretim geleneğinin artık dünya çapında kabul edilmeye başladığının bir kanıtıdır.

18. yy. başlarında Rusya ve Fransa arasındaki tarihi olayların doğal olarak Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi alanına olumlu yansımaları olmuştur. G. Hamoniere, 1815 yılında "Vocabulaire français et russe" adlı sözlüğüyle başlayarak Rusça öğretimiyle ilgili bir dizi kaynak hazırlamıştır. 1816 yılında "Dialogues russes et français" adlı diyaloglar kitabını, 1817 yılında dört bölümden oluşan "Grammaire russe" adlı Rusça dilbilgisi kitabını Paris'te yayınlamıştır. Fransa'dan sonra 1823 yılında Rusya'da yayınlanan bu kitap dizisi dilbilimsel açıdan bir yenilik getirmese de, çok yönlü yaklaşımı ile Rusçanın yabancı dil olarak öğretiminin önem kazanmaya başladığının bir göstergesidir (Miloslavskaya, 2011: 299).

Eserinde Rus edebiyatından örnekler yer veren James Heard'in "A Practical Grammar of the Russian Language", dönemin kitaplarından bir diğeridir.

1827 yılında Londra’da basılan bu kitapta İ. A. Kırlov, İ. İ. Hemnitser, N. M. Karamzin, V. A. Jukovskiy’in şiirlerinin orijinalleri ve çevirileri kullanılmıştır. J. Heard, eserinde yalnızca dilbilgisini vermekle yetinmemiş, dili bir kültür ürünü olarak değerlendirerek o kültüre ilişkin özelliklerini de kısmen de olsa sergilemek istemiştir. Böylelikle dil öğretiminin dilbilgisi ile sınırlı kalmadığı, dilbilim üzerinden farklı alanlara uzandığı, çok yönlü ve kapsamlı bir süreç olduğu fikrini ortaya koymuştur. Ayrıca, Rus edebiyatının temelinde Rusçanın yabancı dil öğretimi alanında kullanılmak üzere 1848 yılında S. Baranovskiy tarafından hazırlanan “Russkaya hristomatiya” ve 1875 yılında F. Golotuzov’un kaleminden çıkan “Ruskay hristomatiya” adlı Rusça okuma kitapları yayınlanmıştır (Miloslavskaya, 2011: 299).

19. yüzyılın ikinci yarısında Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi için yazılan kitaplarda kullanılan edebi metinlerde, tarih, kültür ve edebiyat tanıtımlarının yanı sıra Rusya’nın ve Rus insanların psikososyal özellikleri konusunda da bilgiler yer almaya başlamıştır. 1872 yılında Paul Fuchs’in kaleminden çıkan Rusça ders kitabının önsözünde Rusça öğrenme gerekçesi için şöyle bir yorum getirilmiştir:

“Rusya harika bir ülke, geleceğin ülkesidir. Dünyanın kaderini belirleyen ve belirlemeye devam edecek olan Rusya’ya karşı duyulan ilgi büyümektedir” (Miloslavskaya, 2011: 280).

P. Fichs, Rusya’yı tanımanın ve anlamının Rusça öğrenerek mümkün olduğunu söylemektedir. P. Fichs’in kitabı, 19. yüzyılın ikinci yarısında beşeri bilimlerin, bunlara dilbilimi de dâhildir, arasında hakim olmaya başlayan psikolojik eğilimin bir örneğidir. Bu dönemde, beşeri bilimlerin insanın varoluşuyla ve bireylerin toplumla bağlantısıyla ilgili bilimsel felsefi fikirlerinin somut ifadelere dönüşme gereksinimi sunulmalıydı. Diğer taraftan kültürün kendisinin ve ürünlerinin, doğuşunu ve gelişimini etkileyen etmenleri saptama gerekçesi etnografyayı, felsefeyi ve tarihi psikolojiye yönlendirmiştir. Wilhelm von Humboldt’un kuramına uzanan halk (ulusal) psikolojisinin fikirleri ve kavramı dilbilimde Heymann Steinthal (1823-1899) ve Moritz Lazarus’un (1824 -1903) çalışmalarında ifade edilmiştir (Miloslavskaya, 2011: 285). Halk psikolojisi (Völkerpsychologie) kuramının temel yaklaşımlarını H. Steinthal ve M. Lazarus beraber kurdukları “*Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft*” adlı derginin ilk sayısının girişinde şöyle belirtmişlerdir: halkın ruhunun doğasını ve etkinliklerini araştırmak; hayatta, sanatta, bilimde halkın ruhunun çalışma ilkelerini ortaya koymak; herhangi bir halkın ruhsal özelliklerinin doğuşunu, gelişimini ve yok oluşunu araştırmak. Dili ulusal kültürün bir ürünü olarak değerlendiren ve gelişimini ulusal ruhsal gelişime bağlayan Halk psikolojisi kuramı ve bu yaklaşımı sergileyen diğer kuramlar 19.yy sonları - 20. yy başlarında dilbilimi ve dolayısıyla dil eğitimi

etkileyen ve yönlerini belirleyen kuramlar olmuştur. P. Fichs, halk psikolojisi kuramına dayanarak yazdığı ders kitabında, edebi metinlerin yerine halk masallarını kullanmayı tercih etmiş ve bir anlamda ulus odaklı ders kitaplarının geleneğini başlatmıştır. Kültürel farklılıkları göz önünde bulundurarak Fichs ihtiyaç duyanlar için metinlerden sonra açıklık getirmiştir. Bununla beraber Fichs, eserinde yöntem açısından da çok yönlü bir yaklaşım sergilemiştir: verilen metinler sadece okuma amaçlı değildir, bunlar aynı zamanda konuşmayı geliştirmeyi amaçlamaktadır. Böylelikle Rusçanın yabancı dil olarak öğretiminde uygulama yönteminin ilk belirtileri ortaya çıkmaya başlamıştır.

20. yüzyıla gelindiğindeyse yabancı dil öğretimi alanında Direkt yöntemin ilk çalışmaları ortaya çıkmaya başlamıştır. Moskova ve Sankt-peterburg'ta bu yöntemi uygulayan Maximilian Berlitz'in (1852 – 1921) "The Berlitz Schools of Languages" okullarının Ruslara yabancı dil öğretimi vermek üzere şubeleri açılmış, ayrıca başka ülkelerde bulunan şubelerde de Rusça direkt yöntem yardımıyla öğretilmeye başlanmıştır.

20. yüzyılın başlarında tüm dünyada beşeri bilimlerin gelişimi ve başarıları, ayrıca dilbilimin bilimsel birikimi, yabancı dil öğretimi alanında yeni bir dönem başlatmıştır. Rusça da bu anlamda bir istisna değildir. Bundan sonra Rusçanın yabancı dil olarak öğretiminin, yöntemlerin gelişmesi ile koşut olarak, özgün bir bilimsel disipline dönüşümü gerçekleşmiştir. Bu alanda sonraki gelişmeler bu disiplinin çatısı altında yürümüştür.

2. 20. Yüzyıl Sonrası Rusçanın Yabancı Dil Olarak Öğretimi

Yabancı dillerin öğretiminin tarihi aslında, ya uyumlu bir şekilde var olan ya da içerisinde uzlaşmaz çelişkilerin bulunduğu öğretim yöntemlerinin tarihidir. 20. yüzyılın başında, farklı yöntemler benimseyen taraflar arasında yabancı dil öğretim yöntemleriyle ilişkili olarak daha çok ana dilin kullanılması ya da kullanılmaması sorunu üzerine tartışmalar yapılmıştır. Bu, öğretime ilişkin baskın yöntemin belirlenmesi için en önemli ölçüt niteliğini taşımaktaydı. Nitekim "doğal" (direk) olarak adlandırılan yöntemin üstünlüğüyle sonuçlanan, dilbilgisi-çeviri yöntemlerini benimseyenler ve buna karşı olanlar arasındaki mücadele pekala bilinmektedir. Ne var ki, doğal yöntemi benimseyen temsilcilerin ana dilin eğitim sürecinden tamamen çıkarılmasına ilişkin yönelimi sonuç olarak evrensel bir destek bulamamış ve bu temsilciler sonrasında ana dilin asgari oranda derslerde kullanılmasına itirazda da bulunmamışlardır.

Yöntemlerin gelişmesi ile koşut olarak, 20 yüzyılda Rusçanın yabancı dil olarak öğretiminin özgün bir bilimsel disipline dönüşümü gerçekleşmiştir. Bu alanda sonraki gelişmeler bu disiplinin çatısı altında yürümüştür.

20.yüzyılda Rusçanın yabancı dil olarak öğretimine ilişkin disiplinin gelişiminde beş farklı dönemden söz etmek mümkündür. S. İ. Lebedinskiy ve L. F. Gerbik (2011), “” adlı eserde söz konusu dönemlerin sınırlarını ve özelliklerini aşağıdaki gibi belirtmiştir.

2.1.Birinci Dönem (1920-1940’lı yıllar)

Bu dönem, Rusçanın yabancı dil olarak öğretimine ilişkin yöntemlerin özgün bilimsel bir disipline dönüşüm aşamasıdır. Yabancı dil olarak Rusçanın öğretimine ilişkin yöntemlerin gelişime uğradığı bu dönemin ayırıcı özelliği, iki ana sistem yaklaşımının tarafları arasında oldukça keskin ve tartışmalı bir mücadelenin olmasıdır. Bu iki temel sistemsel yaklaşımdan biri *Bilinçli-Karşılaştırmalı* yaklaşım, diğeri ise *Direk* yaklaşımdır.

Bilinçli-Karşılaştırmalı yaklaşım, öğrencilerin metinle birlikte gerçekleştirdikleri analitik çalışmayı, kuralların bilinçli bir şekilde özümsemesinden sözlü becerilerin ve yeteneklerin kurallar temelinde oluşturulmasına geçişi ve yabancı bir dili öğrenirken destek olarak ana dilin de yaygın biçimde kullanımını içermektedir. Öte yandan *Direk* yaklaşımda, konuşma pratiği sırasında becerilerin bilinçsiz bir şekilde özümsemesine, ders kitaplarında dil kurallarının kullanılmasının terk edilmesine (ya da son aşamada bu dil kurallarının sistemleştirilmesinin ve önceden oluşmuş becerilerin genelleştirilmesinin bir tarzı olarak dahil edilmesine odaklanmaktadır), sözlü konuşmanın gelişmesine, yabancı dili öğrenirken destek olarak öğrencilerin ana dili kullanmasına karşı bir yönelim vardır (Lebedinskiy, Gerbik, 2011: 16).

Karma olarak adlandırılan yöntem çatısı altında 1930’ların ortasında bu iki yaklaşımın taraflarını uzlaştırma teşebbüslerine girişilmiştir. Karma yöntem, bir yandan dilbilgisi kurallarının kullanımından vazgeçilmesini ve yabancı dil öğretiminin başlangıç aşamasında ana dil desteğinin bulunmamasını içerirken diğer taraftan da öğretimin ileriki aşamalarında çeviri yapılmasını, metin çözümlemesini ve öğrenilen dilin ana dille karşılaştırılmasını da mümkün kılıyordu. L. S. Vigotskiy (1896-1934), L.V. Şerba (1880-1944) ve S. İ. Bernşteyn (1892-1970) gibi ünlü Rus bilim insanları tam da bu doğrultuda çalışmalar yapmışlardır.

Bu dönemde belirleyici etkenler olarak aşağıdaki yöntemsel ilkeler kabul edilmiştir:

Yabancı öğrencilerle çalışan öğretmen olabildiğince öğrencilerin ana diline hakim olmalıdır ve öğrencilerde iki dil arasında oluşabilecek karışıklıkları önlemek amacıyla makul düzeyde iki dili de karşılaştırabilmelidir.

Sözcük seçimi ve öğrenimi sırasında konu prensibi esas alınır.

Öğretim sürecinde araç gereç olarak sosyal ve politik konular ve edebiyat eserleri seçilir.

Bir dil ediniminin en iyi yolu o dil ortamında bulunmaktır.

Çalışmalarda direkt ve çeviri yöntemlerin kullanılması önerilmektedir.

Dilbilgisi, öğrenimin ilk aşamasında pratik olarak ve öğrenimin ileriki aşamalarında teorik olarak öğretilmektedir (Lebedinskiy, Gerbik, 2011: 18).

2.2. İkinci Dönem (1940-1950’li yıllar)

Bu dönem, Rusçanın yabancı dil olarak öğretimine ilişkin yöntemlerin uygulamalı ve kuramsal temelinin oluşum dönemidir. Bu yıllarda “*Bilinçli ve Karşılaştırmalı*” öğretim yöntemi etkin bir şekilde kullanılmış ve Rusçanın yabancı dil olarak öğretim yöntemleri, ünlü Rus bilim adamı L. V. Şerba’nın dilbilimsel-didaktik fikirlerinin etkisiyle gelişmiştir. Fikirlerinin özünde, yabancı dil öğretiminin, uygulamalı ve genel eğitim olarak iki gruba ayrılması; yabancı dilin öğrenilmesine ilişkin sezgisel ve bilinçli yöntemlerin bir temele oturtulması ve bilinçli yöntemin üstünlüğünün kanıtlanması ve hedef dil ile kaynak dilin karşılaştırılmasının önemi (böylelikle ifadelerdeki gizli, ince ayırım noktaları daha iyi ayırt edilebilir) bulunmaktadır.

Bu dönemde uygulanan yöntemlerin temel ve kavramsal ilkeleri olarak ortaya çıkan konular şu şekildedir:

Öğrenci çalışmalarının düzenlenmesi ve hazırlanmasında, yazılı dil kullanımına ilişkin etkinlik türleri baskın olmuştur.

Ders sürecinin yapısını ve ders araç-gereçlerinin seçimini belirleyen kuramsal dilbilgisi, öğretim sisteminin ana bileşeni olmuştur.

Öğretim sürecinde çeviriye büyük önem verilmiştir.

Öğretimin ana yöntemi *Bilinçli-Karşılaştırmalı* yöntem olmuştur.

O yıllarda Rusçanın yabancı dil olarak öğretiminde *Dilbilgisi-Çeviri, Bilinçli-Karşılaştırmalı ve Karma* yöntem en yaygın öğretim yöntemleri olmuştur. 1920-1940'lı yıllarda öne çıkan yabancı dil öğretim yöntemlerinden *Dilbilgisi-Çeviri* yöntemi, yerini Davranışçılık (Behaviorism) kavramından etkilenerek dilin pratik olarak kullanılması konusunda büyük ölçüde toplumsal talepleri yansıtan *Direk* yönteme bırakmıştır. Ancak yabancılara Rusça öğretiminde, sadece esnekliğinden dolayı değil ayrıca çeviri ve etkileşim içerisindeki iki dil sisteminin karşılaştırmalı çözümlemesinin yapıldığı derslerde dilin karmaşık yapısının öğrenilmesi için geniş kullanım gerektirdiğini benimseyen yaygın görüş nedeniyle dilbilgisi ve çeviri yöntemi epeyce uzun bir süre konumunu korumuştur. *Dilbilgisi-Çeviri* yöntemi, temelinde iki dil arasında geçiş yapabilme ve öğrencinin ilk aşamada yaşayabileceği iletişim sorunlarını öğretimin ileriki aşamalarında çözebileceği varsayımını taşımaktaydı. İlerleyen dönemlerde, öğretimde uygulamaya yönelik eğilim arttıkça *Dilbilgisi-Çeviri* yönteminin dil öğretiminde nihai hedefe ulaşmada etkili olmadığı ortaya çıkmıştır. Ancak, tüm eksikliklerine rağmen *Dilbilgisi-Çeviri* yönteminin hedef dildeki yeni olguların algılanmasına ilişkin kesinlik arayışını, yaklaşım bilincini ve bağımsız çalışmaya önem verilmesini içeren olumlu özellikleri de bulunmaktaydı (Lebedinskiy, Gerbik, 2011: 18).

1950'li yıllarda dilbilimcilerin ve yöntembilimcilerin kuramsal çalışmaları giderek *Dilbilgisi-Çeviri* yönteminden uzaklaşıp *Bilinçli-Karşılaştırmalı* yöntem üzerine yoğunlaşmıştır. Bu yöntemin temel konuları olarak şunlar kullanılmıştır:

Dil yapısını kavrayarak dilin öğrenilmesi,

Öğrencilerin ana dilinin değerlendirilmesi,

Sözcük dağarcığının sözdizimin temelinde genişletilmesi,

Farklı dil yetilerin paralel eğitiminin, okumayı ve yazılı dili temel alması. Okuma metinleri ve yazılı alıştırmalar dil yetilerinin ana kaynağı olarak görülmektedir.

Bilinçli-Karşılaştırmalı öğretim yönteminin en önemli özelliği, yabancı dil öğretiminin sadece yeni becerileri oluşturulması ile değil, ana dilden hedef dile sözlü becerilerin aktarılması ile ilgili olduğuna da değinmesidir. Bu tez, araştırmacıların iki dilin karşılaştırılması sırasında, karşılaştırılan dillerin birbirinden farklı olduğu noktaları saptamanın yanı sıra iki dilde de yer alan benzerliklerin ifade edilmesinin azımsanmayacak derecede önem arz ettiğini göstermiştir. Belli bir süre sonra, *Bilinçli-Karşılaştırmalı* yöntemin belirli kuramsal noktalarının üstünlüğünün kabul edilmesine karşın, çok sayıda yöntembilimci ve eğitim bilimci yabancı dilin tam

anlamıyla öğrenilmesini sağlamadığından bu yöntemin kullanılması konusundaki endişelerini dile getirmeye başlamışlardır. Bu nedenle bazı yöntembilimciler, *Direkt, Dilbilgisi-Çeviri, Karşılaştırmalı* gibi geçmiş popüler eğitim yöntemlerinin en önemli ilkelerini birleştirip bünyesinde barındıracak birleşik bir yöntem yaratma çabasına girmişler, ancak farklı yöntemlere sahip bu ilkeleri tek bir çatı altında toplama hedefinde başarılı olamamışlardır (Lebedinskiy, Gerbik, 2011: 19).

Genel itibarıyla Rusçanın yabancı dil olarak öğretiminin ikinci döneminde, hem özellikle araç-gerecin sunumu konusunda ileriye dönük önemli bir adım atılmış hem de evrensel, eksiksiz bir öğretim yöntemi oluşturulması yönünde çalışmalar yapılmıştır. Sonuç olarak bu, yabancı öğrencilerle çalışan yöntembilimciler ve öğretmenler arasında çok popüler olan, 1950'lerin sonunda ünlü psikolog B. V. Belyaev tarafından öne sürülen *Bilinçli-Pratik* yöntemin ortaya çıkışına yol açmıştır. Temel ilke ve hususlarının geniş olarak günümüzde de yaygın olduğu bu yöntem, sözlü anlatıma yönelik etkinliklerin yoğunlaşmasını ve Rusça öğreniminin başlangıç aşamasında dil araçlarının ve kurallarının bilinçli bir şekilde sistemleştirilmesinin psikolojik olarak gerekçelendirilip meşru kılınmasını sentezlemeyi hedeflemiştir (Lebedinskiy, Gerbik, 2011: 20).

2.3. Üçüncü Dönem (1960-1980'in ortaları)

Yöntemlerin yoğun gelişim dönemidir. Eğitim bilimindeki yeni fikirler ve akımların ortaya çıktığı bu dönemde, Rusçanın yabancı dil olarak öğretim yöntemlerine ilişkin önemli başarılar elde edilmiştir. 1960-1980'li yılların yönetsel ana fikrinin gelişiminde, dilbilgisinin aktif ve pasif olarak sınırlandırılması, dillerin karşılaştırmalı olarak ele alınması ve temel, yapıcı dil öğelerinin ayrılması olumlu rol oynamıştır. Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi konusunda dönemin yeni yöntemleri ruhdilbilimin fikirlerinin etkisi altında oluşmuştur. Bünyesinde söylev eylemi, söylev işlemi, beceri, içsel konuşma, içsel programlama vb. önemli kavramları barındıran ve çağdaş yöntemlerde kabul gören terminolojik bir sistem tam da bu yıllarda ortaya çıkmıştır (Lebedinskiy, Gerbik, 2011: 21).

Rusçanın yabancı dil olarak öğretiminin psikolojik temeli şu ilkelere dayanmaya başlamıştır:

Öğretim amaca yönelik ve gerekçelendirilmiş bir karakter taşımaktadır; bir başka deyişle belli bir hedefi vardır ve çeşitli güdüleyicileri bulunmaktadır. Öğretimin amacının iletişim olması nedeniyle öğretim sürecinin, iletişimsel sorunların çözümüne yönelik olması ve öğretimin başlıca ilkesi olarak iletişimsel yönelimin ele alınması gerekmektedir.

Psikolojik açıdan yabancı dil öğretimi, söylev araçlarının ve iletişimsel etkinliklerin birlikte işlediği ortak bir süreç olarak görülmektedir.

Söylevin oluşumu ve biçimlenmesinin psikolojik süreci şu şekilde işlemektedir: gerekçe-düşünce, içsel programlama, içsel konuşmadaki düşüncelerin sözcüklere dönüşmesi, dış konuşma.

Belirlenen hedeflere ulaşmayı sağlayan konuşma eylemi hiyerarşik bir düzene sahiptir. Dil öğrenmede uygulanan eylemler şu sıralamaya göre gerçekleştirilmektedir: bilinçli eylem – bilinçli kontrol – otomatik eylem.

Bu dönemde *bilgi, söylev becerileri* gibi kavramlar psikoloji alanyaznında oldukça belirli bir tanım kazandılar. Eğer bilgi, dil öğrenmenin çıkış noktası olarak görülmekteyse, nihai amaç söylev becerisinin oluşturulması ve geliştirilmesi, başka bir deyişle farklı iletişim durumlarında bilginin ve edinilmiş becerilerin kullanılabilmesidir. Bu bağlamda doğaya ve konuşma becerilerinin özüne yönelik şu görüşler yaygınlık kazanmıştır:

Beceriler (öğretimle geliştirilenler) birincil, kabiliyetler (halihazırda var olanlar) ise ikincil öneme sahiptir. Aralarında çok sıkı bir ilişki vardır çünkü konuşma etkinliğinin her iki yönünü de temsil etmektedirler.

Beceriler, söylev işlemlerine dayalı ve yinelemelerin sonucunda otomatizm düzeyine erişebilirken, kabiliyetler bilinçli etkinliklere dayanmaktadır.

Becerileri üç gruba ayırmak mümkündür: a) Öğrencilerin ana dilinden aktarılabilen beceriler b) Öğrenim sırasında düzeltilen beceriler c) Yeniden oluşturulması gereken beceriler (Lebedinskiy, Gerbik, 2011: 21).

Bu dönemde, öğretim sırasında dikkatin yoğun olarak yeni becerilerin edinilmesine değil, var olan becerilerin düzeltilmesine ilişkin olması gerektiği yönündeki görüşler psikologlardan da destek almıştır. Ayrıca bu dönemde becerilerin ve kabiliyetlerin oluşturulması teorisi de yaygınlaşmıştır. Bu teoriye göre becerilerin oluşturulması üzerine altı evre belirlenmiştir: *modelin ibrazı, taklit, gecikmeli üretim, ezberleme, genelleme, bir modelden diğerine geçiş*. Kabiliyetlerin gelişimine yönelik ise beş evre belirlenmiştir: *gerçek durumunun içine modelin aktarımı, bir ya da iki bileşenin gerçek durumunun ihtiyacına göre değiştirilmesi, modele dayanak söylevin programlanması, modele dayanmaksızın konunun belirlediği sınırlar içerisinde söylevin programlanması, tüm geçmiş konulara ilişkin modelin programlanması* (Lebedinskiy, Gerbik, 2011: 22).

Bu dönemde yeni dilbilimsel, ruhbilimsel ve yöntemsel kavramlar eski yöntemlerin yerine geçmiştir. Söz edilen dönemde yeni kuramsal çalışmalara en yakın olan *Bilinçli-Uygulamalı* öğretim yöntemi oldukça yaygınlaşmıştır. Bilinçlilik ve iletişimsel etkinlik ilkelerine dayanan Bilinçli-Uygulamalı yöntemin temelinde şu fikirler hakimdir:

Dil öğrenimi bilgi edinilmesini ve bilgiye dayalı konuşma yeteneklerinin ve becerilerin oluşturulmasını içermektedir.

Dile ilişkin bilgiler, kurallar ve düzenlemeler halinde sunulmaktadır.

Dilin temel yetileri bağ içerisinde ve koşut olarak geliştirilmelidir.

Ana dil bakımından öğrenilen dilde en zor olan olgular belirlenmektedir.

Öğretimin ana ve belirleyici etkeni uygulamalı alıştırmadır.

Bilinçli ve uygulamalı öğretim yönteminin en önemli ayırt edici özelliği öğretimde vurgunun dilden söyleye geçmesidir. Bu yeniliğin sonucunda dilsel araç-gerecin hacmi ciddi anlamda azalmış ve dilbilgisi kurallarının yerini kısa kurallar – yönergeler, konuşma kalıpları ve modelleri almıştır. Sonrasında şiddetle eleştiriye maruz kalan sözel öncülük ilkesi uygulanmaya başlanmıştır. Sözlü konuşma öğretiminde önem reproduktif konuşmadan prodüktif konuşmaya doğru artmış ve dinlemeye yönelik özel öğretim yöntemleri geliştirilmiştir. Bu yaklaşımın sonucu olarak sözlüksel-dilbilgisel araç-gereçle ilgili geleneksel kalıplar yerine işlevsel kalıplar kullanılmaya başlanmıştır. Bu yöntem öğretimdeki iletişimsel eğilimi ve psikolojik açıdan desteklenen dilin bilinçli bir biçimde kullanımını sentezlemiştir. 1970'lere doğru *Bilinçli-Uygulamalı* öğretim yöntemi genel olarak herkesçe tanınmıştır.

2.3. Dördüncü Dönem (1980'lerin sonu-1990'ların sonu)

Yöntemlerin mükemmelleştirilme dönemi olan bu dönemin yöntemleri iletişimsel etkinlik kuramının da dahil olduğu çeşitli ruhbilimsel kuramların etkisi altında gelişmiştir. Dönemin önemli gelişmeleri; Rusçanın yabancı dil olarak öğretilmesiyle ilgili yöntemlere ilişkin genel ve özel dilbilimsel temelin oluşturulması, oluşturulan temellerin ruhbilim açısından desteklenmesi ve yeni, gelecek vaat eden öğretim yöntemlerinin geliştirilmesi olmuştur.

Yeni öğretim yöntemleri, yalnızca öğretim sürecinin yapısal özelliklerini değil, ayrıca yabancı dil öğretilmesine yönelik güdülenme, öğrencilerin iletişimsel hedef alanı, sözlü belleğin potansiyel hacmi, ezberleme çeşitleri, öğrencilerin

bireysel-tipolojik özellikleri gibi derin ruhbilimsel konuları da değerlendirmiştir. Bu dönemde öğrencilerin bireysel-tipolojik özellikleri önemli bir değere kavuşmuştur. Dönemin bilimsel alanyazınında, sinir sisteminin ortak tipolojik nitelikleri, entelektüel gelişimin düzeyi, düşüncenin çözümlemesi, soyut ve duyumsal akıl, bellek etkinlikleri, öğretime yönelik isteklendirme gibi bireysel özellikler işlenmeye başlanmıştır. Oysaki çağdaş yöntemler, birçok entelektüel işlemi yönetecek durumda değildir. Bu yüzden öğrencilerin sinir sisteminin özellikleri ve entelektüel gelişme düzeylerine kıyasla iletişimsel gereksinimlere ve dilbilimsel yetilere çok daha fazla önem verilmektedir (Lebedinskiy, Gerbik, 2011: 24).

Bu dönemdeki yöntemlerin gelişimi üzerindeki etkinin baş mimarı sadece ruhbilim değildir; buna iletişimsel ve kavramsal dilbilim ve toplumdilbilimi de eklenebilir. İletişimsel ve kavramsal dilbilimin gelişimi, öğretim ve yabancı dilde iletişimsel çalışmanın özümsemesi ile doğrudan ilişkisi olan sorunlara karşı farkındalık uyandırmıştır. Bu dönemde bir dili öğrenmedeki temel amacın yabancı bir dilde konuşabilmek, iletişim kurabilmek, konuşulanı algılamak olduğu ve bunun kademeli bir süreç olduğu herkes tarafından kabul edilmiştir. İletişimin en küçük birimi, içerisinde bilgi değişiminin nispeten tamamlandığı bir işlem kabul edilmiştir.

Söylevin gerçekleşme sürecinin öncesinde, konuşanı belli bir hedefe ulaştıran iletişim niyeti oluşmaktadır. Bu niyet oluşumu sırasında iletişimin yeri, amacı, zamanı, uygunluğu gibi daha önce bilinen konular göz önüne alınmaktadır. Bu yüzden konuşma etiketi kalıbının, iletişim sürecini bütünleyen ve onları daha da doğal kılan kültürler arası bileşenlerin ve kültürel bilgilerin öğretim programına dahil edilmesine yönelik iletişimsel dilbilim talepleri daha anlaşılır gelmektedir. Bu nedenle iletişimsel dilbilimde öğretim sürecindeki en büyük dikkat öncelikle dilin özüne verilmektedir. İletişimsel dilbilimde vurgu, cümle kuramından ifade kuramına doğru kaymıştır (Lebedinskiy, Gerbik, 2011: 25).

1990’larda Y. İ. Passov (1930-) tarafından hazırlanıp geliştirilen iletişimsel öğretim yöntemi ve hızlandırılmış öğretim yöntemlerinin çeşitli değişiklikleri büyük tutulmaya ulaşmıştır (yoğun ilgi görmüştür?). Dönemin popüler yöntemlerinin arasında aşağıdakiler yer almaktadır:

G. A. Kitaygorodskaya’nın (1934-) öğrencilerin var olan yedek olanaklarını canlandırıp etkin hale getiren Hızlandırılmış Öğretim Yöntemi

Sözlü konuşmaya yönelik L. Gegeçkori’nin (?) Hızlı Öğretim Yöntemi

İ. Y. Şehter’in (1918-2011) Duygusal-Anlamsal Yöntemi

Telkin (Suggestopedia) Yöntemi

1980-1990'lı yıllarda Rusçanın yabancı dil olarak öğretilmesine ilişkin yöntemlerin arasında hızlandırılmış yöntemler oldukça ilgi görmüşlerdir. Dönemin tarihi olaylarının da bir anlamda yöntemlerin gelişimlerini etkiledikleri söylenebilir. 1980 yılının ortasında Demir perdenin kalkması ve Rusya sınırların açılması sonucunda çok sayıda yabancıların ülkeye gelmesiyle beraber hızlandırılmış yöntemlere gereksinim artmıştır. Kısa sürede Rusça öğretebilen bir yöntem arayışının sonucunda yukarıda sözü edilen yöntemler daha popüler konuma gelmiştir.

2.5. Beşinci Dönem (1990'ların sonundan günümüze kadar)

Öğretim yöntemlerinin, tüm öğretim alanlarını, yabancı dilin öğrenilmesi sürecine ve ayrıca bu öğrenimi alan öğrencilerin bireysel farklılıklarına ilişkin değişik durumların incelenmesi konusunda bir eğilimi olan karmaşık, aşamalı ve disiplinler arası bir bilim haline geldiği dönemdir (Lebedinskiy, Gerbik, 2011: 27).

Ortak dilbilimsel öğreticiliğin bir parçası olarak, Rusçanın yabancı dil olarak öğretilmesine ilişkin yöntemler, tüm bilim dalları gibi, sürekli bir gelişim ve yaratıcılık arayışı içerisinde. Çağdaş öğretim yöntemlerinin oluşturulmasında ve geliştirilmesinde, etkin öğretim yöntemlerinin araştırılması, önceki eğitsel deneyimlerin genellenmesi, dilbiliminin yeni verilerinin değerlendirilmesi, eğitim psikolojisi, söylev psikolojisi, belleğin çalışma mekanizmaları, toplumdilbilim ve ruhdilbilimi gibi çok sayıda etken yer almaktadır.

Ruhdilbilimin ortaya çıkmasıyla birlikte Rusçanın yabancı dil olarak öğretilmesine ilişkin ortak eğilim değişmiştir. Araştırmanın temel konusu iletişimsel eylem olurken çeşitli türdeki konuşma eylemleri ve iletişim alanlarında iletişimsel yetkinliğe kavuşulması ise öğretimin amacı olmuştur. Tümcelerle ilişkide olmasına karşın konuşma eylemleri ve söylemleri ile böyle bir alışverişi olmayan dilsel alanın önemini anlayan dilbilimcilerin önceki başarısızlıkları, ruhdilbilim alanında uzman kişiler tarafından oldukça net ve kararlı bir şekilde ifade edilmiştir (Lebedinskiy, Gerbik, 2011: 28).

Her bilim dalının geçirdiği evrim süresince bazı aşamalardan geçtiği bilinen bir durumdur. Ancak bu her durumda mutlaka basitten, somut olandan karmaşığa, soyut düşünme aşamasına doğru bir yol izlemelidir. Çünkü bu, bilince erişme işleminin nesnel ve evrensel formülüdür. Yukarıda sözü edilen, nispeten daha yeni olan ve gelişen bilime yani içerisinde az çok açık bir şekilde birçok tasarı ürününün betimlendiği Rusçanın yabancı dil olarak öğretim yöntemlerine değinmektedir,

ancak ne yazık ki temel sınıflamalar üzerine yapılan kuramsal altyapı araştırmalarının ve betimlemelerin sonuçları yeterli derecede gösterilmemiştir. Ancak yöntemlerin belirli kazanımları artık gözle görülür hale gelmiştir ve buna karşı çıkmak pek de akla yatkın olmayacaktır.

Sonuç

Daha yeni sayılabilecek Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi alanı, özgün disiplin niteliğini ancak 20. yüzyıl başlarında kazanmıştır. Ancak bu alanda ilk çalışmalar çok daha erken tarihlere dayanmaktadır. Bu nedenle Rusçanın yabancı dil olarak öğretiminin gelişim tarihini 20. yüzyıl öncesi ve sonrası olarak iki döneme ayırmak mümkündür. Birinci dönem, Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi alanının doğuşunun ve alanda atılan ilk adımlarının, ikinci dönem ise özgün bir bilimsel disipline dönüşümü sonrasındaki önemli bulguları, yeni akımları ve birikimi değerlendirerek sistemleştirmenin tarihidir.

Rusçanın yabancı dil olarak öğretiminin tarihsel gelişimi incelendiğinde, öğretimin 20 yy. öncesinde daha çok Batı Avrupa’da olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak, Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi sürecinin bir disipline dönüşmesinde rol alan önemli çalışmalar çoğunlukla Batı Avrupa’da yapılmıştır. 17. yüzyıla kadar bireysel nitelikli olan çalışmalar, ancak 17. yüzyılın sonlarına doğru Wilhelm Ludolf’un çalışmalarıyla grup öğretimi özelliğini kazanmaya başlamıştır. 18. yy. öncesindeki Rusça öğretimi, Direk ya da Taklit yöntemine benzeyen tekniklerle yapılmıştır.

Rusçanın yabancı dil öğretimi alanında yazılmış ilk kaynakların, Rusya’ya gelen yabancıların tuttukları notlardan ya da oluşturdukları sözlüklerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Günümüze ulaşan eserlerden Andre Thevet’in “Dictionnaire Muscovite” (1586) ve Richard James’in Günlük-Sözlük (1618), Tonnie Fenne’in “Low German manual of spoken Russian” (1607), Heinrich Newenburgk’un “Das deutsch-russische Sprachbuch” (1629) adlı kitabı, yabancı dil olarak Rusça öğretimi alanında yayınlanan ilk eserlerdendir. Latince dilbilgisi geleneğini izleyerek hazırlanan bu eserlerde abeceye, temel dilbilgisine, konuşma kalıplarına ve kimi zaman da çeviri amaçlı eklenmiş basit metinlere yer verilmiştir.

Bunun yanı sıra Wilhelm Ludolf’un “Grammatica Russica” (1696) adlı eseri, özgün Rusçanın ilk dilbilgisi kitabı olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca W. Ludolf Halle’de bulunan Collegium Orientalis’te başlattığı derslerle, Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi alanını toplu öğretim düzeyine çıkartmış ve alanın ilk merkezini kurmuştur.

19. yüzyılda yabancı olarak Rusça dil öğretimi, İoann Filipp Vegelin'in yaptığı çalışmalar ile yeni bir boyut kazanmıştır. Alana çok yönlü ve sistemli bir şekilde yaklaşan Vegelin, Rusça dilbilgisini konulara bölerek, dil dizgesinin öğrenilmesini sağlayacak bir program oluşturmuştur.

Alana ilişkin 19. yüzyılda yazılmış dilbilgisi kitaplarında cümle kalıpları, dilbilgisi yapıları, önemli kurallar ve cümle çözümlemelerinin yanı sıra Rusya ile ilgili sosyokültürel bilgiler de yer almaya başlamıştır. Rus İmparatorluğunun büyümesi ve uluslararası alanda güçlenmesiyle beraber, Rus dilinin kültürünü anlama, olası iletişim durumlarında kullanılabilecek kalıplara ve bilgilere hakim olabilme isteklerine bağlı olarak, kitaplarda çeviri ya da okuma çatısı altında Rusya'nın tarihi, coğrafyası, kültürü ve edebiyatı hakkında bilgilere yer verilmiştir. Böylelikle Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi alanı, başka bilim dallarıyla ilişki kurarak büyümeye ve genişlemeye başlamıştır. Bununla birlikte, 19 yüzyılın sonlarına doğru alandaki birikim, ilk kuramların ortaya konması ve Dilbilgisi-Çeviri, Karşılaştırmalı, Taklit, Direkt yöntem gibi farklı dil öğretim yöntemlerinin ortaya çıkması, ayrıca alanın popülerliğinin gitgide artması, 20. yüzyılın başlarında Rusçanın yabancı dil olarak öğretiminin Uygulamalı Dilbilimin çatısı altında ayrı bir disipline dönüşümünü mümkün kılmış ve yapılan çalışmalar bu disiplinin çatısı altında yürümüştür.

Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi alanının bir bilim dalı olarak tarihi, aslında, öğretimde hakim olan kuramların ve bu kuramlarla geliştirilen yöntemlerin tarihidir. Alanın 20. yüzyıldaki bilimsel gelişimini farklı kuramların etkisiyle beş döneme ayırmak mümkündür. Birinci dönem, 1920-1940'lı yıllar dönemi, analitik çalışmaya dayanan *Bilinçli-Karşılaştırmalı* yaklaşımın, pratiğe dayanan *Direkt* yaklaşımın ve bu iki yaklaşımının ilkelerini birleştirmek isteyen *Karma* yaklaşımın etkisi altında gelişmiştir.

1940-1950'li yıllar Rusçanın yabancı dil olarak öğretiminde, yöntemlerin uygulamalı ve kuramsal temelinin oluşum dönemidir. Bu yıllarda "*Bilinçli ve Karşılaştırmalı*" öğretim yöntemi etkin bir şekilde kullanılmış ve Rusça öğretim yöntemleri, ünlü Rus bilim adamı L. V. Şerba'nın dilbilimsel-didaktik fikirlerinin etkisiyle gelişmiştir.

1960-1980'li yıllara denk gelen bir sonraki dönem öğretim yöntemlerinin yoğun gelişim dönemi ve ayrıca öğretim bilimindeki yeni fikirlerin ve akımların ortaya çıktığı, Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi yöntemlerine ilişkin önemli başarıların elde edildiği, *Bilinçli-Uygulamalı* öğretim yönteminin genel olarak hakim olduğu bir dönemdir.

Dördüncü Dönem, çeşitli ruhsalimsel kuramların etkisi altında gelişmiştir ve iletişimsel öğretim yöntemi ve hızlandırılmış öğretim yöntemlerinin çeşitli değışkeleri yoğun ilgi görmeye başlamıştır.

Günümüzde ise, Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi alanı, öğretim yöntemlerinin, yabancı dil öğretim sürecine ve bu öğrenimi alan öğrencilerin bireysel farklılıklarına ilişkin değışik durumların incelenmesi konusunda eğilimi olan karmaşık, aşamalı ve disiplinlerarası bir bilim haline gelmiştir. Bununla beraber, genç bir disiplin olan Rusçanın yabancı dil olarak öğretimi alanı, her ne kadar yöntem ve teknik açısından gelişmişse de, temel sınıflamalar üzerine yapılan kuramsal altyapı araştırmalarının sonuçları henüz yeterli görünmemektedir.

KAYNAKLAR

Batyuşina, O.N., "J.F.Vegelin i rasprostraneniye frantsuzskogo yazıka v Rossii v XVIII veke", İzdatelstvo Moskovskogo universiteta, Moskova, 2006.

Kareva, N.V., "Formirovaniye akademiçeskoy lingvistiçeskoy traditsii", 10.02.2012., http://www.academia.edu/6629368/_1730_--_1750_._

Larin, B.A., "Tri inostrannih istoçnika po razgovornoy reçi Moskovskoy Rusi XVI-XVII vekov", İzdatelstvo Sankt-Peterburgskogo universiteta, Sankt-Peterburg, 2002.

Lebedinskiy, S.İ., Gerbik, L.F., "Metodika prepodavaniya russkogo kak inostrannogo", Minsk, 2011.

Miloslavskaya, S.K., "Russkiy kak inostranny v istorii stanovleniya yevropeyskogo obraza Rossii", Flinta-Nauka, Moskva, 2012.

Mirskiy, M.B., "Organizatsiya aptekarskogo prikaza. Pridvornnye vraçi/ Oçerki istorii", ROSSPEN, Moskova, 2005.

Puşkarev, L.N., "Yuriy Krijaniç. Oçerk jizni i tvorçestva", Nauka, Moskova, 1984.